

bałagan

'rot', 'kaos'

..... POLSK .....

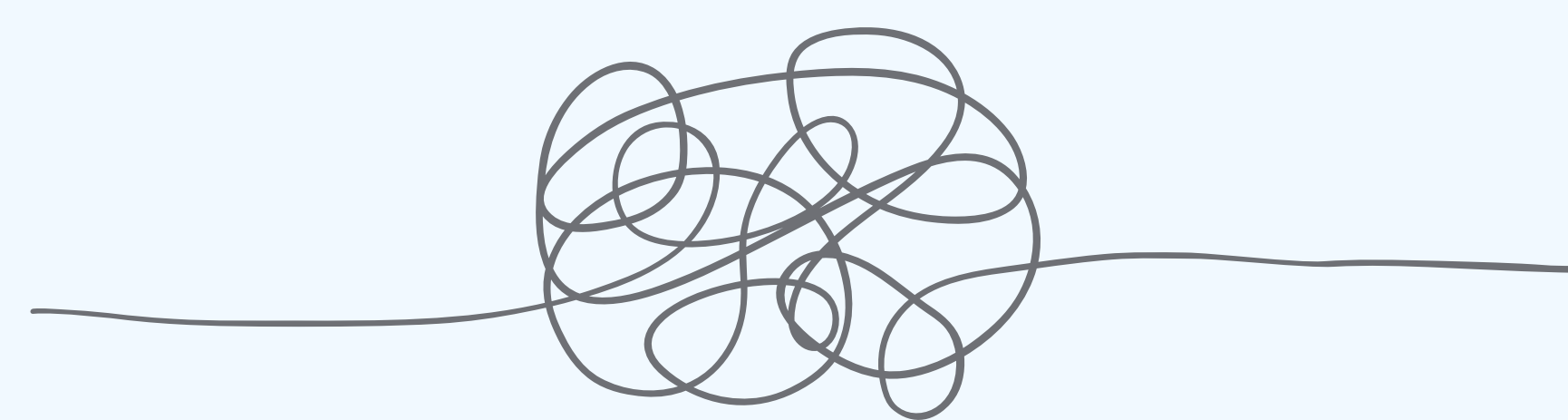
Bałagan (uttales [ba'wagan]) dukker opp i polsk språk tidlig på 1900-tallet. Ordet er et lån fra russisk, som via kirgisisk hentet det fra persisk (*bālākhān* 'rom ovenpå', 'balkong'). I det russiske imperiet var *balagan* (балаган) en allmenn betegnelse for gjøglerbod eller folkelig underholdning, særlig på markeder. Blant jødene, derimot, uttrykte den jiddiske versjonen en rotete, forvirrende eller overveldende situasjon. Polske og russiske emigranter brakte ordet til Israel, hvor *balagan* på hebraisk betyr det samme som på moderne polsk: 'rot', 'kaos'.

- Det er snart jul og du har ikke ryddet noen ting!
- Jeg rydder i rotet i hodet mitt.

«Jeg blander sammen *bajzel* og *bałagan*.» Plakat til pedagogisk prosjekt om jiddiske lånord i polsk, Łódź 2020.

Polsk er rikt på lånord knyttet til historiske begivenheter opp gjennom tidene. Det polsk-litauiske samveldet (1569–1795), som omfattet store deler av dagens Ukraina, var hjem for en tredjedel av verdens jøder. Da Samveldet ble delt mellom Preussen, Østerrike og Russland på slutten av 1700-tallet, ble den jiddisktalende befolkningen splittet og stormaktenes språk ble dominerende. I de neste hundre årene fikk polsk derfor mange ord fra henholdsvis tysk og russisk. I den nye polske republikken av 1918 utgjorde jødene hele 10 % av befolkningen, som i sin tur medførte en markant tilførsel av jiddiske ord: *szmonces* 'spøk', 'jødisk vits', *rejwach* 'forvirring', 'tumult', *machlojka* 'svindel', 'rampestrek', *geszeft* 'forretning', 'mindre (lyssky) foretak', *plajta* 'flukt', 'konkurs' og mange flere.

Bałagan er synonymt med flere lånord på «b» som har uorden — eller også usedelighet (!) – som utgangspunkt. For eksempel *bajzel*, som opprinnelig er jiddisk for 'rot' eller 'bordell' (fra tysk for 'kneipe'); *bardak* som er russisk for 'total forvirring' eller 'horehus' (fra tatarisk for 'grumset drikke'); *burda* som er tsjekkisk for 'spetakkel', 'håndgemeng'; og *burdel* som kommer fra franske *bordel* ('kaos' eller 'bordell').

Det er nok ikke uten grunn at podkasten til den israelske politiske kommentatoren Kobi Cohen har denne tittelen og logoen.

Bałagan er et bereist, assosiasjonsrikt lånord som brukes i de fleste sammenhenger og på ulike stilnivåer. Det forekommer i dagligtale og skriftspråk, populærkultur og høykultur, politikk og næringsliv, så vel som i den polske samfunnsdebatten.

Teraz masz 'bałagan' w głowie! 'Nå har du fått *bałagan* å tenke på!'

POLSK ORDEN TYSK ROT

Ironisk kommentar som henspiller på uttrykket *Polnischer Reichstag* 'polsk riksdag' og på dagens polske samfunn. Uttrykket 'polsk riksdag' har sin opprinnelse i den tiden da ethvert medlem av det polske parlamentet kunne nedlegge veto. Dette skapte kaos ettersom parlamentet da måtte oppløses og det ble umulig å vedta noe.

Knut Andreas Grimstad, Institutt for litteratur, områdestudier og europeiske språk, UiO

Ordfestivalen

UNIVERSITETET I OSLO